

Tvorba mesta – ideály, charty, vízie

H. Pifko, R. Špaček: Urban Planning – Ideals, Charters, Visions. Život. Prostr., Vol. 41, No. 5, p. 233 – 239, 2007.

Since the first urban developments we seek for the ideal form of our cities. From the ancient plans and philosophical discussions through the medieval New Jerusalem and the ideal cities of Renaissance to the ideals of the modern age: garden cities, linear city, functionalist approaches. Some of those ideal cities were built, development of Canberra is a nice example.

Current seeking for the ideal form of our settlements started with the Athens Charter, today it is concentrated on the sustainability of the urban developments and many documents define our goals and tools to achieve them: Agenda 21, Habitat, Melbourne Declaration, Aalborg Charter or Shinzen Declaration are the most important ones.

Hľadáme novú tvár našich miest. Hľadáme ju dnes rovnako, ako urbanisti moderny pred pár desaťročiami, ako renesanční architekti, či ako starovekí myslitelia. Hľadanie ideálneho mesta nie je oveľa mladšie než mestá samotné, jeho forma sa však mení – od traktátov starovekých filozofov cez náčrty ideálnych miest k chartám moderného urbanizmu. Pripomeňme si toto hľadanie a všimnime si aktuálne dokumenty, ktoré určujú, ako má vyzerat tvár (a tvar) našich sídel.

Spôsob definovania ideálu mesta sa v histórii mení: filozofické výklady či individuálne „modelové“ projekty neraz detailne opisujú ideálnu predstavu mesta, v súčasnosti sa však častejšie stretávame so zhrnutím a zovšeobecnením zásad tvorby sídel do pomerne stručných dokumentov, ako sú charty (*charta je významná listina obsahujúca určité – politické – práva a zásady; listina s dôležitým obsahom; dekrét*), deklarácie či manifesty vyjadrujúce reprezentatívne názory odborníkov alebo politikov.

Ideálne mesto

Históriu urbanizmu sa pojem *ideálne mesto* (ideálne v zmysle vízie budúcnosti, nie aktuálneho fungovania) vinie plynulo ako niť. Prvé predstavy ideálnych miest sa v presvedčivej forme zachovali v dielach Aristotela či Platóna, pravda, viac v rovine spoločenského života obce, než v „urbanistickom“ chápaní – tomu skôr zodpovedá návrh ortogónalnej siete ulíc maloázijského mesta Priene či Hippodamov plán obnovy Milétu.

V stredoveku ideálne mesto predstavoval Nový Jeruzalem (obr. na s. 232) ako biblický obraz, ku ktorému sa pozemské „božie obce“ majú priblížiť. Z mnohých renesančných vízií ideálneho mesta iste stoja za zmienku predstavy Vitruvia či Albertiho, zo skíc a čiastkových návrhov Leonarda da Vinciho bol nedávno rekonštruovaný jeho ideál mesta. Najznámejšia je však Filareteho Sforzinda (obr. na s. 232): pôdorys osemcípovej hviezdy (v centre s námestím – chrám a hrad predstavovali póly života) inšpiroval mnohé ďalšie renesančné úvahy, podobne ako dielo neznámeho autora so symbolickým vyjadrením princípov urbanizmu: existujúce budovy (rímske koloseum, florentské baptistérium a víťazný oblúk) sú spojené do obrazu mesta a predstavujú tri hlavné zložky života: vojenskú, oddychovú a duchovnú.

Renesančná predstava ideálu v zmysle bezpečnosti a ochrany bola neraz prenesená do života – realnosť priblíženia sa k ideálu napríklad v severotalianskom meste Palmanova môže byť aj dnes inšpiratívna a povzbudzujúca.

Predstavy o ideálnom meste v období baroka a klasicizmu vyjadrovali vysoké nároky na kompozíciu priestorov a premietli sa do budovania a prestavieb mnohých miest. Rím (zachytený neskôr v Nolliho mape) bol inšpiráciou Wrenovej prestavby Londýna, spôsobu výstavby Versailles či neskoršej veľkorysej Haussmanovej prestavby Paríža. Pierre L'Enfant navrhol racionálnu štruktúru mesta Washington D. C., Camillo Sitte obhajoval romantickú nepravidelnosť. Objavovali sa vízie priamo inšpirované technikou

Rím – klasická inšpirácia

Priestranné mesto (F. Z. Wright)

(lineárne mesto Soriu Y Matu či Sant Eliov Manifest futuristickej architektúry) alebo reagujúce na negatívne vplyvy industrializácie hľadáním alternatívy (Howardovo Záhradné mesto – *Garden City*) a smerujúce k funkcionalistickému chápaniu (Garnierovo Priemyselné mesto – *Industrial City*) či k víziám moderny. V USA boli reakciou na živelný vstup priemyslu do mesta hnutia *City Beautiful* a *Green City* ako predstavy

ideálneho mesta položené na existujúce mestá a s dôrazom na zlepšenie hygienických podmienok (premisou hnutia bola myšlienka, že krása mesta môže byť účinným sociálnym nástrojom). V rovnakom čase vznikajú Baumeisterove Zásady rozširovania miest.

Sociálne chápanie ideálneho mesta (možno skôr mesta ako obrazu spoločnosti) prechádza od Thomasa Moora cez utopistických socialistov k Le Corbusierovi a „sociálnemu krídlu“ Bauhausu. Dnes naň v inej rovine nadväzujú environmentalisticky orientované prístupy.

Aj ideál formálnej organizácie mesta prešiel dlhou cestou, nachádzame na nej racionálne ortogonálne siete, radiálne systémy, pásové usporiadania – podstatou tohto formálneho nazerania sú vopred stanovené geometrické pravidlá organizácie mesta (a jeho veľkosti až ku Gilettovej Metropolis a k Hallerovým fikciám 120-miliónového mesta). Svoje predstavy kreslil búrlivák F. L. Wright i u nás známy súčasný švajčiarsky architekt J. Dahinden. „Ideálna“ sieťová pravouhlá štruktúra mesta má korene v starom Egypte, prešla antickou, Španieli ju uplatnili pri Barcelone, preniesli do Buenos Aires, no k dokonalosti ju dovedol Thomas Jefferson, ktorý „naštvořekoval“ celé Spojené štáty.

Moderné urbanistické vízie vychádzajú zo spomínaných ideálov 19. storočia (lineárne mesto, záhradné mesto, futurizmus, sociálne a hygienické hľadiská). Významnú úlohu tu zohrávajú predstavy Le Corbusiera (Súčasnú mesto, Plán Voisin, Žiarivé mesto), kresby Priestranného mesta F. L. Wrighta sú skôr víziou dezurbanizácie a rôzne modifikácie predstavy pásového mesta (Ladovskij, Miljutin, MARS, Voženilek atď.) prispievajú k charakteristike obdobia, na ktoré neskôr nadväzuje výstavba „ideálnych“ nových miest Chandighar či Brasilia. Nie sú to prvé ta-

kéto počiny – zaujímavý príklad nového ideálu hlavného mesta nachádzame v Austrálii.

Vízie moderny koncom dvadsiateho storočia zlyhávali, prichádza hľadanie novej paradigmy. Možnou odpoveďou sú postmoderné prístupy bratov Krierovcov (no možno spomenúť aj Bofilla, Calthorpa či Alexandra a nové americké mestá), ale odpoveď formálna či formalistická, hoci v duchu najlepších tradícií „ide-

álnych miest“, nie je skutočným riešením problémov miest dneška. Bude ňou skôr ohľaduplnosť k prostrediu, kultúrnohistorická udržateľnosť – odpoveď ešte hľadáme, ale jej „pracovné verzie“ sa už objavujú v nových chartách a deklaráciách.

Canberra – „ideálne mesto“

Založenie (či osamostatnenie) štátu je zlomový bod, ktorý nastoľuje potrebu rozmyšľať o ideálnom pôsobení hlavného mesta: či využiť silu histórie existujúceho mesta, alebo založiť nové. Najznámejšími príkladmi sú zrejme Washington a Canberra – vznikli v dôsledku založenia nových štátov, spolupôsobenia zakladateľského idealizmu i pragmatizmu a trochu prekvapujúcej potreby vyjadriť demokratické princípy absolutistickým monumentalizmom.

Súťaž na Canberru vyhral r. 1911 W. B. Griffin, ovplyvnený americkou tradíciou i hnutiami *City Beautiful* a *Garden City*. Griffinov plán zapôsobil svojou krásou, prírodné danosti premietol do symbolického vyjadrenia zeme, vody, a samosprávnosti, ako aj do umiestnenia dôležitých budov. Základ návrhu bol geometrický, s centrálnym trojuholníkom formovaným ulicami stretávajúcimi sa v symbolickom národnom centre – Capital Hill. Suburbánne centrá boli napojené radiálami, podobne ako v ideálnej schéme Záhradného mesta Ebeneza Howarda. Myšlienky Záhradného mesta sa premietli tiež do oddelenia bývania od hlavných ulíc a iných funkcií.

Griffin, podľa jeho vlastných slov plánoval ideálne mesto, mesto, ktoré predstavovalo ideál budúcnosti. Prezentoval súbor názorov na život nového demokratického národa, na jeho miesto vo svete. Griffinov projekt sústredil do Canberru všetko, čo tvorí podstatu hlavného mesta. Ale z pôvodného symbolizmu a pôdorysnej geometrie prežilo málo – meniace sa názory na urbanizmus boli silnejšie než energia víťazného návrhu. Prežilo však iné: Canberra je mestom alejí s vyše 10 miliónmi vysadených stromov z celého sveta, každé ročné obdobie je tu plné farieb a dnes sa považuje za najväčšie záhradné mesto na svete.

Charty a deklarácie

Úvahy urbanistov o optimálnom spôsobe stavby miest boli často formulované do textov, spravidla dosť obsiahlych a prezentujúcich individuálne názory. Začiatkom dvadsiateho storočia však situácia v rozvoji miest viedla architektov moderny k stretnutiam, diskusiám, a napokon k spoločnému vyjadreniu názorov na ideálne riešenie mesta. Táto deklarácia, nazvaná *Aténska charta*, sa stala prvým z radu dokumentov, ktoré definujú súdobý názor na riešenie problémov ľudských sídel.

Klasická monumentálna os v Canberre, hlavnom meste Austrálie

• *Aténska charta*. Príprava stavebnej výstavy nemeckého Werkbundu zviedla dohromady popredných predstaviteľov európskej architektonickej avantgardy. Nadviazané kontakty pokračovali r. 1928 v La Sarraz, kde založili združenie CIAM (*Congres International d'Architecture Moderne*) a dohodli sa na usporadúvaní kongresov – za prvý z nich vyhlásili stretnutie v La Sarraz a prijali Prehlásenie, v ktorom sú popri vyhlásení programu „novej“ architektúry už aj zárodoky budúcej Aténskej charty. Druhý kongres bol venovaný malým bytom, tretí „racionálnym zastavovacím sústavám“. Tézy pre štvrtý kongres s názvom Funkčné mesto, ktorý mal byť v Moskve, pripravili r. 1931 v Berlíne deklarujúc, že „pojem funkčné mesto vychádza z toho, že formu mesta určujú jeho štyri základné funkcie: bývanie, práca, rekreácia a doprava, ktorá ich spája“ (van Eesteren). Sovietske vedenie sa však práve vtedy odklonilo od architektonickej moderny a znemožnilo

konanie kongresu. Za náhradné „miesto konania“ bola r. 1932 zvolená plavba po Stredozemnom mori so záverečným rokovaním v Aténach. Dôkladne pripravený kongres prijal závery, ktoré boli publikované pod rôznymi názvami ešte v tridsiatych rokoch, ale bez veľkého ohlasu – základným dokumentom moderného urbanizmu sa stali až po vojne pod názvom *Aténska charta*.

Praktická aplikácia zásad Aténskej charty i ťažisko jej kritiky sa sústreďovali na požiadavku segregácie základných funkčných prvkov mesta: bývanie, práce, rekreácie a dopravy. Paradoxom je, že takáto požiadavka v tomto dokumente explicitne vyjadrená nie je, a hoci sa k nej interpretáciou niektorých článkov dá dostať, rovnako sa možno dostať k požiadavke integrácie funkcií. Zdá sa, že najväčším problémom Aténskej charty boli jej nevhodné interpretácie. Nájde sa tam dodnes úspešne fungujúce zásady a odporúčania, i jasný opis problémov miest, ktoré v nich pretrvávajú od začiatku minulého storočia. Z tohto hľadiska je Aténska charta, bohužiaľ, stále aktuálnym dokumentom a vidíme, že opis problémov, ani návrh na ich riešenie nepostačujú na to, aby sa problémy skutočne riešili – naopak, pod zámienkou riešenia sa vyrobili problémy nové.

Plné znenie charty možno nájsť v literatúre (napr. Hruža, 2002). Publikujeme iba niekoľko článkov z nej, o ktorých si myslíme, že sú dodnes niečím aktuálne či zaujímavé:

- Čl. 11 – Rastúce mesto pre svoju výstavbu spotrebúva krok za krokom prírodné územie, ktoré ho obklopuje. Zväčšujúca sa vzdialenosť od prírody vedie k trvalému zhoršovaniu hygienických podmienok.
- Čl. 20 – Predmestia rastú väčšinou neplánovito a bez vhodného spojenia s mestom.
- Čl. 37 – (Treba požadovať) Stabilizáciu nových zelených plôch s konečnou platnosťou na stanovené účely.
- Čl. 42 – Spojenie medzi bydliskami a pracoviskami už nie je normálne, núti k nadmernému cestovaniu.
- Čl. 43 – V špičkových hodinách je dopravná situácia kritická.
- Čl. 65 – Architektonické hodnoty musia byť zachované (jednotlivé objekty alebo urbanistické súbory).
- Čl. 79 – Kolobeh denných funkcií – bývanie, práca a rekreácia – bude urbanizmom riadený k dočieleniu najväčšej možnej úspory času.

Ďalšie kongresy CIAM dokumenty podobného významu neprinesli a organizácia r. 1958 (možno aj v dôsledku kritiky čisto funkcionalistických prístupov) zanikla. V nasledujúcich rokoch sa objavilo množstvo rôznych uznesení a deklarácií, ktoré mali ambíciu riešiť problémy vtedajších miest, no s odstupom času nestoja za zmienku.

• **Deklarácia z Délu.** O tridsať rokov sa pokúsil nadviazať na Aténsku chartu grécky urbanista C. A.

Doxiadis – pozval kolegov na plavbu jachtou, ktorá skončila na ostrove Délos deklaráciou z tohto „sympózia“ zdôrazňujúcou význam vedy v urbanizme. Takéto podujatia sa každoročne opakovali (deväťkrát) a skončili vždy ďalšou Deklaráciou – odborne zaujímavou, výstižne definujúcou aktuálne problémy miest, či vízie ich ďalšieho smerovania. Doxiadisova ekistika ovplyvnila názory mnohých urbanistov, no priamy vplyv či výsledky Deklarácií z délskych sympózií ťažko vypátrať.

• **Amsterdamská deklarácia.** Na kongrese venovanom starostlivosti o pamiatky, ktorý sa konal r. 1978 v Amsterdame, prijali Amsterdamskú deklaráciu. Hovorí sa v nej o ochrane architektonického dedičstva v podmienkach súčasného urbanizmu a územného plánovania. Podobným témam sa venovali dokumenty kongresov ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites*), napríklad *Medzinárodná charta pre ochranu historických miest* z r. 1987) či *Benátska charta* ešte z r. 1965. Ale historickému dedičstvu miest bola venovaná aj celá kapitola Aténskej charty, na ktorú sa v praxi často „zabúda“...

• **Torremolínska charta.** Európska charta regionálneho a územného plánovania, známa pod týmto názvom, bola prijatá ako oficiálny dokument Európskeho spoločenstva r. 1983. Ďalším dokumentom iniciovaným Radou Európy bola *Európska charta miest* – v nej sa zdôrazňuje potreba zlepšenia životného prostredia v mestách, obnova bytového fondu, podnetnosť sociálneho a kultúrneho prostredia i podpora spoluúčasti obyvateľov na správe miest. Tento dokument predznamenáva environmentalistické prístupy v úvahách nasledujúcich desaťročí.

• **Princípy z Ahwahnee.** R. 1991 sa zišlo niekoľko amerických urbanistov (o. i. P. Calthorpe), aby formulovali požiadavky na tvorbu obývatelnejších sídel. Hoci reagovali na vtedajšie špecifické americké problémy, mnohé z princípov, ktoré navrhli, sú inšpiratívne aj pre nás. A ich diskusie sa stali základom hnutia *Nový urbanizmus*, ktoré hľadá cesty udržateľného sídelného rozvoja v podmienkach americkej výstavby. Alternatívou dezurbanizácie je kompaktnosť sídla, pešia dostupnosť každodenných potrieb, pestrosť a primeraná hustota zástavby a pod. R. 1996 boli tieto princípy precíznejšie formulované na štvrtom kongrese CNU vo forme *Charty Nového urbanizmu*.

• **Agenda 21.** Impulzom úvah o udržateľnom rozvoji sídel bol r. 1992 Summit Zeme v Riu de Janeiro a jeho obsahly záverečný dokument Agenda 21. Siedma kapitola je venovaná podpore udržateľného rozvoja ľudských sídel – z ôsmich programových oblastí, spracovaných od

východísk cez ciele a činnosti až k spôsobu realizácie, spomeňme všeobecné zabezpečenie vhodného prístrešia pre všetkých a zlepšenie starostlivosti o sídelné útvary, alebo konkrétnejšiu podporu udržateľných energetických a dopravných systémov, či podporu činností udržateľného stavebníctva. *Deklarácia z Ria de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji* je len akýmsi oficiálnym úvodom k Agende 21 s vymenovaním jej hlavných zásad.

- **Aalborská charta.** Agenda 21 kapitolou venovanou udržateľnému rozvoju sídel inšpirovala mnohé ďalšie dokumenty. V prvom rade výstup z Európskej konferencie o udržateľných mestách – Aalborskú chartu (1994). Je to vlastne prehlásenie zúčastnených miest k podpore udržateľného rozvoja. Dôraz je položený na miestne stratégie udržateľného rozvoja, jeho sociálnu a ekonomickú rovinnu, udržateľnú mobilitu, zodpovednosť voči klíme, prevenciu znečistenia a v neposlednom rade na zapojenie občanov do týchto procesov. V druhej časti tohto dokumentu je vyhlásená *Európska kampaň za udržateľné mestá a obce*, v tretej sa signatári hlásia k účasti na programe Miestnej Agendy 21.

Aalborská charta je základným dokumentom aktuálnych environmentalistických prístupov k tvorbe a správe európskych miest a obcí. Opisuje základné problémy dnešných sídel a navrhuje spôsob ich riešenia nielen v technickej, ale aj „politickej“ rovine.

- **Lisabonský akčný plán.** Druhá európska konferencia o udržateľných mestách r. 1996 posúdila vývoj európskych miest smerom k udržateľnosti rozvoja a prijala Lisabonský akčný plán – od Charty po Akciu, ktorý zdôrazňuje význam samospráv a partnerstiev, hovorí o integrácii environmentálneho, sociálneho a hospodárskeho rozvoja, o potrebe environmentálneho manažmentu sídel a význame vzdelávania. V nadväznosti na túto konferenciu sa stanovilo používanie indikátorov udržateľného rozvoja na opísanie aktuálneho stavu sídel a hodnotenie ich vývoja.

Výsledky spomenutej kampane vyhodnotila r. 2000 3. európska konferencia o udržateľných mestách a obciach, ktorá prijala *Hannoverskú výzvu* zameranú na konkrétne postupy a združujúcu rôzne platformy v tejto oblasti, od rôznych mimovládnych organizácií až po program Zdravé mestá.

Štvrtá európska konferencia o udržateľných mestách bola r. 2004 opäť v Aalborgu, účastníci prijali *Záväzky z Aalborgu*. A zatiaľ posledná takáto konferencia bola na jar v Seville, zavrášilo ju vyhlásenie *Duch Sevilly*.

- **Istanbulská deklarácia o ľudských sídlach.** Konferencia OSN o ľudských sídlach Habitat II r. 1996 prišla stručnú *Istanbulskú deklaráciu* a rozsiahlu *Agendu Habitat*. Deklarácia vyjadruje vôľu zúčastnených ofi-

ciálnych zástupcov štátov a miest riešiť čoraz naliehavšie problémy miest i vidieka v súlade s požiadavkami udržateľného rozvoja. Ako hlavné ciele sú v nej definované primerané bývanie pre všetkých a udržateľný rozvoj ľudských sídel v urbanizujúcom sa svete. Konkrétne úlohy obsahuje Agenda Habitat. Paralelne prebiehalo otvorené fórum mimovládnych organizácií a odborníkov, ktoré tiež ponúklo odporúčania vo forme *Posolstva*. Agenda Habitat vyjadruje o. i. záväzok podporovať udržateľné sídla (vrátane konkrétnych opatrení), aby mohli byť bezpečnejšie, zdravšie, životaschopnejšie, spravodlivejšie, udržateľnejšie a produktívnejšie, napríklad schválením podporných programov, vytváraním partnerstiev a participačných mechanizmov; zapojením občianskej spoločnosti do zavádzania Agendy Habitat; monitorovaním výsledkov, preberaním úspešných praktík a v neposlednom rade medzinárodnou spoluprácou. Jednou z požiadaviek je vytváranie centier pre rozvoj ľudských sídel.

Agenda Habitat je v súčasnosti základným dokumentom, ktorý definuje udržateľnosť sídelného rozvoja a nástroje na jeho dosiahnutie. Ďalšie deklarácie a charty ho však dopĺňajú a rozvíjajú v čiastkových témach.

- **Nová Aténska charta.** Európska rada urbanistov iniciovala vypracovanie dokumentu, ktorý by mal nahradiť prekonanú Aténsku chartu. Nová Aténska charta vyšla r. 1998, no chýba jej údernosť a presvedčivosť tej starej. Prvá časť je venovaná prehľadu problémov miest, druhá úlohe urbanizmu a územného plánovania pri rozvoji miest. Niektoré z uvedených zásad sa nám zdajú samozrejme, iné diskutabilné, či bez určenia nástrojov na dosahovanie určených cieľov. Zdá sa, že táto iniciatíva sa v dnešnej dobe významnejšieho vplyvu nedočká.

- **Lisabonská deklarácia.** Jedna z viacerých lisabonských deklarácií (zo stretnutia európskych ministrov dopravy v máji 2001) je venovaná udržateľnej doprave v sídlach. Definuje však aj kontext – ciele udržateľnosti v mestách, trendy a nástroje. Podstatné sú však stratégie implementácie udržateľnej mestskej dopravy a odporúčania národným vládam.

- **Melbournská charta.** Ďalším dokumentom je Melbournská charta z r. 2002. Formuluje víziu udržateľného mesta na zásadách rovnosti a individuality, hovorí o dosahovaní dlhodobej sociálnej a ekonomickej bezpečnosti, o prírodných hodnotách a biodiverzite v sídle, o minimalizácii jeho ekologickej stopy, o inšpirácii ekosystémami, o stavaní na individualite mesta, o podpore participácie a spolupráce, o podpore udržateľnej produkcie a spotreby, o potrebe trvalého zlepšovania podmienok a overovania pokroku. Melbournská charta nie

Nízkoenergetické domy v hannoverskej mestskej časti Kronsberg

je u nás príliš známa, no jej vízia je inšpiratívnejšia než mnohé kompromisné politické deklarácie.

• **Ecocity.** Výskumný projekt EÚ *Ecocity – sídelný rozvoj k primeraným štruktúram pre udržateľnú dopravu* (2002 – 2004) nepriniesol závery vo forme charty či deklarácie, ale formuloval víziu udržateľného mesta ako mesta s dostupnosťou pre všetkých, s minimálnym záberom krajiny, vyváženým polyfunkčným využitím územia, s primeranou hustotou, vyvážením koncentračných a dekoncentračných trendov a sústredením aktivít na vhodné miesta, verejnými priestormi pre každodenný život, ľudskou mierkou a mestsťou, mesta ako siete štvrtí, integrovaného do regiónu, s vyváženými a integrovanými prírodnými prvkami, bioklimatickým komfortom, mesta krátkych vzdialeností, teda mesta pre chodcov, cyklistov a verejnú dopravu, zdravého a bezpečného, s udržateľným životným štýlom a silnou miestnou ekonomikou, s minimálnou spotrebou energie (naopak, s jej výrobou z obnoviteľných zdrojov), mesta s redukciami znečistenia a produkcie odpadu, s uzavretým vodným cyklom, mesta riadeného obyvateľmi, zapojeného do globálnych komunikačných sietí a chrániaceho svoju identitu a kultúrne dedičstvo. Definovanie cieľov a princípov udržateľnosti sídelného rozvoja, jeho dimenzií a možných scenárov v aplikácii na pilotné projekty môže byť inšpiráciou pre urbanistov.

Na riešení tohto projektu sa významnou mierou podieľalo aj Slovensko, jedným z modelových miest bola Trnava. Nadväzujúci projekt Snowball zaradil medzi modelové mestá Martin a Zvolen.

• **Shenzenská deklarácia.** Ecocity však nie je len spomínaný európsky projekt, je to aj medzinárodné hnu-

tie. Na jeho piatej konferencii bola r. 2002 prijatá Shenzenská deklarácia o rozvoji Ecocity s výzvou na ekologické navrhovanie sídel a definovanie jeho zásad. Formuluje požiadavky a kľúčové akcie:

- zabezpečiť prístrešie a fungovanie mesta pre všetkých,
 - stavať mestá pre ľudí a nie pre autá,
 - chrániť ekologicky citlivé územia,
 - šetriť energiu,
 - podporovať ekologickú výstavbu,
 - ponúkať primerané vzdelávanie,
 - koordinovať činnosti v meste,
 - podporovať výmenu skúseností a spoluprácu atď.
- Siedmy kongres Ecocity bude v apríli 2008 v San Franciscu, možno sa tiež vyjadriť k zásadným otázkam udržateľného rozvoja miest.

• **Charta z Lipska.** Väčšina chárt je výstupom konferencie či podobného oficiálneho podujatia, Charta z Lipska je výsledkom neformálneho stretnutia európskych ministrov na tému urbánneho rozvoja a územnej súdržnosti, ktoré sa uskutočnilo v Lipsku v máji 2007. Ministri sa zaväzujú presadzovať a podporovať jej stratégie, vychádzajúc z európskej polycentrickej štruktúry. Odporúčajú integrovaný prístup k plánovaniu miest (definovať silné a slabé stránky, formulovať konzistentné rozvojové ciele a vytvoriť víziu pre mesto, zosúladať rôzne plány, koordinovať využitie verejných a súkromných finančných prostriedkov, koordinovať vývoj na lokálnej, mestskej a regionálnej úrovni), vytvorenie a zabezpečenie kvalitných verejných priestorov, modernizáciu sietí infraštruktúry a zvýšenie energetickej účinnosti vo výstavbe, aktívnu politiku v oblasti inovácií a vzdelávania, trvalý charakter stratégií na zvelaďovanie miest, posilnenie miestneho hospodárstva a miestnej politiky trhu práce, aktívnu politiku vzdelávania pre deti a mládež (najmä v znevýhodnených štvrtiach) a podporu výkonnej a cenovo dostupnej mestskej dopravy. Zdôrazňujú potrebu riešenia týchto otázok na miestnej a vnútroštátnej úrovni, ale s podporou z EÚ a využitím výmeny skúseností a know-how. Lebo „Európa potrebuje silné mestá a regióny, v ktorých sa dobre žije.“

Dnešný ideál mesta (či sídla) ešte len hľadáme, nadväzujúc na Aténsku chartu (kde popri prekonanom princípe-nep princípe dôsledného oddeľovania funkcií stále nachádzame mnoho užitočného a aktuálneho), no najmä na novšie a aktuálnejšie deklarácie, kde sa urbanistické problémy prelínajú s environmentálnymi a udržateľnosť sídelného rozvoja (či už explicitne vyjadrená, alebo niekde v úzadí) je nosnou témou úvah o ideálnom meste.

Tab. 1. Prehľad časových súvislostí (stavanie, návrhy, princípy)

Stavby a projekty	Princípy a charty
ca 2600 pred n. l. – prvé mestá (Ur)	ca 300 – 400 pred n. l. – traktáty Platóna, Aristotela
ca 500 pred n. l. – plán obnovy Milétu	1874 – R. Baumeister: Zásady rozširovania miest z hľadiska technického, stavebného, policajného a hospodárskeho
ca 1450 – Filarete navrhuje Sforzindu	1889 – C. Sitte publikuje Plánovanie miest podľa umeleckých princíпов
ca 1555 – G. Vasari prestavuje centrum Florencie	1914 – A. Sant'Elia: Manifest futuristickej architektúry
1666 – plán prestavby Londýna Ch. Wrena	1910 – urbanistický kongres Budúce mesto
1668 – začiatok výstavby Versailles	1928 – štart kongresov CIAM v La Sarraz
1791 – P. L'Enfant navrhol Washington D. C.	1933 – 4. kongres CIAM: funkčné mesto, Aténska charta (vydaná 1941 v Paríži)
1853 – Haussman začína prestavbu Paríža	1963 – prvá Deklarácia z Délu
1882 – Soria y Mata: princíp lineárneho mesta	1975 – Amsterdamská deklarácia
1898 – E. Howard: model Záhradného mesta	1983 – Torremolinská charta
1901 – 1904 T. Garnier: Priemyselné mesto	1994 – Aalborská charta – implementácia Agendy 21
1912 – začína projektovanie Canberry	1996 – 2. európska konferencia o udržateľných mestách v Lisabone
1914 – A. Sant'Elia: Futuristické mesto	1996 – summit miest HABITAT II v Istanbul: Istanbulska deklarácia o ľudských sídlach
1922 – Le Corbusier: Súčasné mesto pre 3 mil. obyvateľov	1998 – Nová Aténska charta
1925 – Le Corbusier: Plán Voisin (prestavba centra Paríža)	2000 – 3. paneurópska konferencia o udržateľných mestách a obciach v Hannoveri
1928 – N. A. Ladovskij: plán prestavby Moskvy – „raketa“	2002 – Melbournská charta
1930 – N. A. Miljutin: Socgorod (pásové mesto)	2002 – Shenzenská deklarácia
1931 – 1934 – Le Corbusier: Žiarivé mesto	2004 – formulácia princíпов projektu EcoCity
1934 – F. L. Wright: Priestranné mesto	2007 – Charta z Lipska
od ca 1950 – M. Nowicki, Le Corbusier: Chandigarh	
1977 – L. Krier: urbanistické úvahy	
1990 – Calthorpe a iní: postmoderné prístupy	

Po formálnej (či formalistickej) stránke nie sme príliš striktní. Pri pohľade späť vidíme, že ideálne boli pravouhlé systémy, potom radiálne usporiadané polygonálne mestá, neskôr záhradné mestá so samostatnými predmestiami, pásové mestá, otvorené radiálno-okružné mestá... reálna životaschopnosť sídel však išla vlastnými cestami.

Budúci vývoj bude nevyhnutne hľadať súlad s prostredím, priateľskú koexistenciu mesta s územím, na ktorom stojí, no i s jeho širším zázemím, či už prírodným alebo sídelným. Budú sa rozvíjať koncepty zníženej závislosti od primárnych energetických zdrojov, koncepty využívania miestnych možností a uspokojovania miestnych potrieb na miestnej úrovni. Hľadáme víziu zdravého, obytného a spravodlivého mesta a zdá sa, že sa k nej približujeme – nielen v úvahách odborníkov, ale aj v ochote politikov a v záujme občanov.

Literatúra

- Agenda 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja. Bratislava : MŽP SR, 1996.
 Coplák, J., Rakšányi, P. (eds.): Planning Sustainable Settlements. Bratislava : STU, 2003.
 Dokumenty konferencie OSN Habitat II, Istanbul 1996.

Haller, F.: Totale Stadt, ein Globales Modell. Olten : Walter-Verlag, 1968.

Hrůza, J.: Charty moderního urbanismu. Praha : Agora, 2002.
 Mederly, P. (ed.): Trvalo udržateľný rozvoj – výzva pre Slovensko. Bratislava : REC Slovensko, 2001.

Národná správa o rozvoji osídlenia a bývania v SR. Bratislava : MŽP SR a MVVP SR, 1996.

Scott, A. (ed.): Dimensions of Sustainability. London : E&FN SPON (Routledge), 1998.

Trvalo udržateľný rozvoj a zdravie: koncepty, princípy a akčný rámec pre európske mestá a obce. WHO a i., Bratislava, 1997.

www.ecocitybuilders.org; www.sevilla2007.org;
www.cnu.org/charter; www.walkablestreets.com;
www.ecocityprojects.net; webtalk.elet.polimi.it/idealcity;
www.idealcity.org.au; www.eukn.org

Obrázky: R. Špaček, H. Pifko, citované pramene, archív autorov

Ing. arch. Henrich Pifko, PhD., Fakulta architektúry STU, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava, henrich.pifko@stuba.sk

Prof. Ing. arch. Robert Špaček, CSc., Fakulta architektúry STU, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava, robert.spacek@stuba.sk